

דגם תשובות לשאלון בתנ"ך לבתי הספר הדתיים

מס' 002103, 002371, חורף תשע"ח

פרק ראשון

על הנבחן לענות על שאלה 1 (חובה), ועל אחת מן השאלות 2-5.

1. שאלת חובה יחידת הברית

- א. (1) "המצווה" שעליה מדובר בפסוק זה: כל מצוות התורה אין מצוות התשובה.
(2) המחשבה / טענה שהתורה שוללת: קשה לקיים את המצווה שעליה מדבר הפסוק / יש טורח רב בקיומה. / נדרש מאמץ גדול כדי לקיים אותה.
התורה מדגישה בנוגע למצווה זו, שהיא אפשרית, שניתן לקיימה.
- ב. (1) הטוב: עשיית המצוות — "אשר אנכי מצווך... ללכת בדרכיו ולשמור מצוות וחוקותיו ומשפטיו וחייית...".
הרע: עזיבת המצוות ועשיית עבירות — "ואם יפנה לבבך ולא שמעת... והשתחוית לאלהים אחרים... אבד תאבדון...".
(2) החיים = חיים מבורכים בא"י ("וחייית"), והמוות = אבדון / גלות ("אבד תאבדון").
- ג. (1) העקרון המשותף לפסוקים ולדברי הרמב"ם הוא הבחירה החופשית שיש לאדם האם לקיים מצוות או לא.
(2) החולי הוא החטא
הרפואה הוא התשובה.

2. מצוות ההנהגה

- א. ביטויים שמדגישים את סמכות בית הדין הגדול: (יש לצטט ולהסביר שני ביטויים):
— אֲשֶׁר יִהְיֶה בְיָמֵינוּ הָהֵם (פסוק ט').
הסבר על פי רש"י: גם אם השופט או בית הדין אינו כמו שופטים או בתי דין בתקופה שקדמו לו אתה בכל זאת מחויב להישמע לו בשל תפקידו ומעמדו.
— לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וְשְׂמָאל (פסוק י"א).
הסבר על פי רש"י: יש לציית באופן מלא לפסיקת בית הדין גם אם אינך מסכים לה או חושב שהיא שגויה.
- ב. (1) חטאו של "האישי": חכם שחולק על פסק ביה"ד הגדול, "זקן ממרא", ומורה אחרת בדבר שעונשו במזיד הוא כרת ועונשו בשוגג הוא חטאת.
(2) עונשו כה חמור — משום שבחטאו ערער על סמכות בית הדין ויכול לגרום בכך תקלה לכל אדם פשוט שירשה לעצמו לערער על סמכות בית הדין. אין שמחלוקת זו תהפוך את התורה להיות כמה תורות. אין כל סברה הגיונית אחרת.
- ג. תכונות וכישורים הנחוצים לשופטים, על פי רמב"ם: (יש לציין שלוש תכונות, ולהסביר בנוגע לאחת מהן מדוע היא חשובה לשופט).
— חכמה — נדרשת מן השופט כדי שיוכל להבין כל שאלה שתגיע אליו ולענות עליה.
— הבנה ובקיאות בתורה — נדרשת כדי שהשופט ידע מה העמדת התורה וההלכה בכל עניין שהוא נדרש להכריע בו.
— ידע בחכמות כלליות — נדרשת כדי שתהיה לו אפשרות להכריע גם בנושאים שדורשים ידע עולם והיכרות עם תרבויות ואמונות אחרות.
— ידע בשפות — נדרשת כדי שיוכל לשפוט גם דוברי שפות שונות ולא יזדקק לתיווך על ידי מתורגמן שיכול להשפיע על הכרעת הדין.
— אב לילדים — תכונה זו נדרשת כדי שתהיה בו מידה של רחמנות ורגישות אנושית ולא ישפוט באופן אכזרי וקר.
— רחמנות (התכונה הזו משתמעת ולא נכתבת במפורש. לפי דברי הרמב"ם פה השופט צריך להיות הורה כדי שתהיה בו מידה של רחמנות.) — תכונה זו נדרשת כדי שהשופט ייקח בחשבון שיקולים שונים ולא יכריע באופן קר ואכזרי רק לפי מידת הדין.

בנוגע לחשיבות התכונות, יתקבלו תשובות הגיוניות נוספות המסבירות את חשיבות והכישורים.

3. לא תוכל להתעלם

- א. (1) מיקום ערי המקלט נקבע במרחקים שווים על פני הארץ — על פי חלוקת הארץ לשלושה חלקים שווים. ביסוס: "ושלשת את גבול ארצך".
- (2) התורה ציוותה להוסיף שלוש ערי מקלט אם גבולות הארץ יתרחבו. הוספת ערי המקלט תאפשר לרוצח בשגגה להספיק להגיע לעיר המקלט מכל נקודה בארץ שבה הוא ימצא, כדי להבטיח את הצלתו מגואל הדם. (אם לא תימצא עיר מקלט קרובה מספיק קיים חשש שגואל הדם יגיע אליו ויהרוג אותו לפני שיספיק להגיע אליה.)
- ב. (1) **ההורג בשגגה והעלמה גמורה** חייב לגלות, מפני שאמנם לא התכוון להרוג אבל היה יכול למנוע את הרצח לו היה נוקט משנה זהירות. לעומתו, **ההורג בשגגה הקרובה לאונס**, פטור מגלות לעיר מקלט מכיוון שלא היתה לו שום אחריות למעשה ושום דבר לא יכול היה למנוע את המוות.
- (2) "לא תחוס עינך עליו" — שלא יבוא אדם לומר — הרי הנרצח כבר מת, ולשם מה נהרוג אדם נוסף? / שלא יאמר אדם מהי התועלת להרוג את הרוצח, הרי אין בכך תיקון למצב שנוצר עם מיתת הנרצח.
- ג. (1) התהליך: הדרדרות / הסלמה / עברה גוררת עברה. (יהודי שונא יהודי אחר ובכך עובר על מצווה "קלה" מתוך כך הוא מגיע לרצוח את שונא נפשו שזו עבירה חמורה מאוד.)
- (2) **מחווה**: יתקבלו דוגמאות גם מתחומים שאינם קשורים לדיני נפשות, לתהליך של הדרדרות הנובע מזלזול או ביטול מצווה שנראית קלה בחומרתה, ומשם מדרדר אדם לעבור על מצווה חמורה. דוגמאות אפשריות: הקפדה על הלכות ייחוד כדי לא להגיע למצב של עברות חמורות יותר בתחום הצניעות. הגעה לדבר שקר כדי לחפות על עברה אחרת בתחומי רכוש.

4. דיני מלחמה

- א. (1) פעולות שהשבויה צריכה לעשות לפני שאפשר לשאתה לאישה (יש להסביר שלוש):
- לגלח את שער ראשה ("ויגלחה את ראשה").
 - לגדל / לגזור את ציפורניה ("ועשתה את ציפורניה").
 - להחליף את בגדיה ("והסירה את שמלת שביה").
 - להתאבל על משפחתה או להתרחק מאמונות העבודה הזרה ("ובכתה את אביה ואת אמה").
- (2) השבויה צריכה להישאר בבית הלוחם חודש לפני שיוכל לשאתה לאישה:
- משום שלאחר חודש שבו היא תתאבל ותתכער יתכן שללוחם יפוג החשק לשאתה לאישה (רבתינו).
 - אן לאחר חודש שבו תתנתק קצת ממשפחתה ומהעבודה הזרה שאליה הורגלה, הגיור שלה והנישואין שלה ללוחם מצבא ישראל יהיו מתוך אמונה ובחירה (רמב"ן).
 - אן לתת לה את הזמן להתאבל (ראב"ע).
- ב. (1) עליו לשחרר אותה לחופשי. אסור ללוחם למכור אותה בכסף, לשעבד אותה, להתעלל בה.
- (2) מצווה נוספת בדיני מלחמה (יש לבחור מצווה אחת, ולהסביר כיצד היא שומרת על מוסריות הלוחמים):
- האיסור להשחית עצים בעת מצור — מונע אוירה של ונדליזם וחוסר אכפתיות לסביבה שעלולה להוביל להידרדרות מוסרית בתחומים נוספים.
 - הקריאה לשלום יוצרת אוירה של הימנעות ממלחמה ומבהירה את החובה במוסריות.
 - מצוות שמירת המחנה "ונשמרת מכל דבר רע" — שמירה על נקיין המחנה (יד ויתד) ועל רמתו המוסרית (גזל, חמס, ניאוף, אכזריות), לשון הרע. מצוות היוצרות אוירה אנושית ומוסרית.
- ג. (1) המניע לנישואין הוא תאוה. **ביסוס**: "וחשקת בה".

(2) נישואין מתוך תאוה בלבד עלולים לא להחזיק מעמד ולהגיע למצב של נתק רגשי, איבה, שנאה וכעס כאשר התאוה תתפוגג. (יתקבלו הסברים הגיוניים נוספים).

5. פתח תפתח

- א. (1) איסור הלנת שכר — איסור לעכב את מתן שכרו של השכיר.
(2) לפי רש"י הנימוק לאיסור הוא שהעני שרוי במצוקה גדולה עד כדי כך שהוא מוכן לסכן את חייו בעבודות מסוכנות.
ולכן אין לעכב את שכרו.
- ב. (1) מתנות עניים בפסוקים אלה (יש להסביר שלוש):
— שכחה — עומר שנשכח בשדה, או ששכח לקצור מעט מהקמה
— פאת האילן — פירות שבעל הבית משאיר על העץ לאחר המסיק
— עוללות — אשכולות חסרי כתף ונטף
(2) הקל — שכחה
החומר — מצוה הנעשית במכוון
- ג. (1) עשיר שלא נתן צדקה יענש כאילו גזל.
(2) הוא יענש משום שהקב"ה מפקיד את העושר בידי העשיר על מנת שיקיים בו מצוות צדקה. אם העשיר לא משתמש בעושרו לשם קיום מצוות צדקה יש בכך משום גזל וכפירה בפקדון שהופקד בידיו.

חלק שני

על הנבחן לענות על שתנים מן השאלות 6-8.

6. מלכות יאשיה

- א. (1) יאשיהו קרע את בגדיו משום שראה במציאת ספר התורה גלול בדיוק בפסוק על עונש הגלות, סימן לכך שהעם והמלך יגלו.
(2) "לדרוש את ה'" - יאשיהו ציווה ללכת לנביאה כדי להבין מה רצון ה' מהם ומה עליהם לעשות בעקבות גילוי ספר התורה, אן שתתפלל בעדם.
- ב. (1) דברי הפורענות: תבוא רעה על עם ישראל ועל ארץ ישראל.
דברי הנחמה: הפורענות תגיע לאחר מותו בשלום של יאשיהו.
(2) מעשים שהם בבחינת "סור מרע" (יש לציין ולהסביר מעשה אחד. אין צורך לצטט).
השמדת כל סוגי העבודה הזרה שהיו קיימים בירושלים — הוצאת כלי הבעל והאשרה מהיכל ה', שריפת כלי הבעל והאשרה, השבתת הכמרים והמקטרים.
מעשים שהם בבחינת "עשה טוב" (יש לציין ולהסביר שני מעשים. אין צורך לצטט).
כריתת הברית, עריכת הפסח לאחר שנים רבות בהן לא נעשה הפסח כהלכתו ובמועדו ברוב עם בירושלים, הבאת הכהנים בני אהרון לירושלים כתיקון לכך שעד אז היו כמרים של ע"ז.
- ג. (1) הקושי: מדוע גזירת הגלות לא התבטלה לאחר שיאשיהו והעם חזרו בתשובה?
(2) יישוב הקושי על פי מלבי"ם: העם לא חזר בתשובה שלמה אף בימי יאשיהו, אלא המשיך לחטוא בסתר. אן גזר הדין נחתם כבר בימי מנשה ואין בכוחה של התשובה לבטל זאת.

7. ירמיהו, פרק ז'

- א. (1) יש לציין את שני האירועים ולבסס כל אחד מהם על הכתוב:
— חורבן שילה. ביסוס: "כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר שכנתי שמי שם בראשונה וראו את אשר עשיתי לוי" (פסוק י"ב).

- גלות עשרת השבטים / גלות שומרון / גלות ישראל / גלות אפרים. ביסוס: "כַּאֲשֶׁר הִשְׁלַכְתִּי אֶת כָּל אֲחֵיכֶם אֶת כָּל זֶרַע / אֶפְרַיִם." (פסוק ט"ו).
- (2) הנביא הזכיר אירועים אלה כתקדים לכך שהקב"ה כבר החרב בעבר משכן, והגלה בעבר את עמו ולכן אין שום ערובה לכך שהדבר לא יחזור שנית.
- ב. (1) בין אדם לחברו — עֲשׂוּ תַעֲשׂוּ מִשְׁפָּט בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ, גַּר יְתוֹם וְאַלְמָנָה לֹא תַעֲשֻׁקוּ, וְדָם נָקִי אַל-תִּשְׁפְּכוּ בַמָּקוֹם הַזֶּה
הַגֵּב
רָצַח
נָאֵף
- בין אדם למקום — וְאַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים לֹא תִלְכוּ לְרַע לְכֶם וְהִשְׁבַּע לְשָׁקֵר וְקִטְר לְבַעַל וְהִלֵּךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים
- (2) ריבוי החטאים שבין אדם לחברו לעומת צמצום המצוות שבין אדם למקום, אַן הַקְדַּמַת רְשִׁימַת הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ לְרִשְׁימַת הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם.
- ג. (1) הנביא משבחם על כך שהאמינו בקב"ה שידאג להם והלכו אחריו במקום שאין בו מזון .
- (2) הניגוד: בפרק ב' מציין הנביא כי הלכו אחרי ה' ומשבחם על כך, ובפרק ז' מוכיחם על שהולכים אחרי אלהים אחרים: "לכתך אחרי" לעומת "והלך אחרי אלהים אחרים".

8. יחזקאל, פרק ל"ז

- א. (1) האירוע ההיסטורי — תקופת הגלות / השואה. תיאור העצמות היבשות יכול לסמל את מצבו הרוחני / הלאומי של עם ישראל בגלות. תיאור העצמות היבשות יכול גם לרמוז למתים הרבים מעם ישראל בתקופות אלו.
- (2) האירוע ההיסטורי — שיבת ציון בבית שני / חזרת ישראל לארצו והקמת מדינת ישראל / הגאולה העתידה. תחיית העצמות היבשות מסמלת את התחיה הלאומית של עם ישראל, לאחר משבר מוות וגלות.
- ב. (1) דוגמאות לשיתוף יחזקאל בחזון העצמות:
"הַתְּחַיֶּינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה" (ג)
"הַנְּבֵאָה עַל הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם ... וְנִבְּאתִי... (ד)
"הַנְּבֵאָה אֶל הָרוּחַ הַנְּבֵאָה בֶּן אָדָם וְאָמַרְתָּ אֶל הָרוּחַ ... וְנִבְּאתִי... (ט)
- (2) שיתוף הנביא נועד ללמד על תפקידו של הנביא בתהליך הגאולה: שותפותו הופכת את הנבואה למציאות. אַן שותפות הנביא בתהליך מחזקת את אמונת העם ותקוותם בגאולה.
- ג. בפסוק ט' תפקיד הרוח הוא להפיח חיים בעצמות היבשות — "בואי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו". בפסוק י"ד תפקיד הרוח הוא למלא את המתים ששבו לחיים בשכל וחכמה ובדעת ה' — "ונתתי רוחי בכם... וידעתם כי אני ה'..."

חלק שלישי

על הנבחן לענות על שתיים מן השאלות 9-11.

9. עזרא, פרק ג'

- א. (1) החלו בבניית המזבח ולא בבניית ההיכל משום שבניית המזבח מהירה יותר, וכבר הגיע החודש שביעי ורצו כבר להספיק להקריב את קורבנות חגי תשרי, אַן כי חששו שבניית המקדש הממושכת תופרע על ידי עמי הארץ.
- (2) תגובה אחת: הריעו / היללו את ה' והודו לה' — הגיבו כך מתוך שמחה והודיה לה' על שזכו לחזות בבניית הבית השני. ביסוס מפסוקים י"א-י"ב: "וַיִּעֲנוּ בְהִלָּל וּבְהוֹדוֹת לַה' / הָרִיעוּ תְרוּעָה גְדוּלָה בְהִלָּל לַה' / וַיִּרְבְּוּ בְתְרוּעָה בְשִׂמְחָה".

- תגובה שניה:** בכו מתוך צער ואכזבה, על שהבית השני בראשיתו היה עלוב וקטן בהשוואה לבית הראשון שנחרב (והזקנים ששבו מבבל עדיין זכרו אותו בבנינו). ביסוס מפסוק י"ב: "וְרַבִּים מִהַפְּתָנִים וְהַלְוִיִּם וְרֵאשֵׁי הָאֲבוֹת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר רָאוּ אֶת הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיָסְדוֹ זֶה הַבַּיִת בְּעֵינֵיהֶם בְּכִים בְּקוֹל גְּדוֹל". בפסוק י"ג מופיעות שתי התגובות: "וְאֵין הָעַם מְפִירִים קוֹל תְּרוּעַת הַשְּׂמֵחָה לְקוֹל בְּכֵי הָעַם"
- ב. (1)** נדרש אישור מחודש לבניה בימי דריווש כי צרי יהודה העלילו על יושבי הארץ באוזני השליט הפרסי שהם בונים ללא היתר (כתב השטנה של תתני).
- (2)** הנביאים היו: חגי וזכריה. הם תמכו בבניה מבחינה רוחנית והתנבאו נבואות שעודדו את העם לבנות את המקדש על אף הקשיים.

10. עזרא, פרק ז'

- א. (1)** עזרא קיבל מהשלטון הפרסי סמכויות:
- מינוי שופטים
 - שיפוט
 - סמכויות ענישה
 - הוראת תורה
- (2)** דת אלהיך — הכוונה לחוקי התורה
דת המלך — הכוונה לחוקי השלטון הפרסי.
מי שיעבור על החוקים ייענש.
- ב. (1)** עזרא הודה לה' על הצלתו ומיד גם החל בפעולה מעשית לעליה.
- (2)** ייחוס לה' של הצלחת ישראל, הכרת הטוב חובת ההשתדלות המעשית שילוב של ביטחון והשתדלות.

11. נחמיה, פרק ב' ופרק ד'

- א. (1)** האיגרות שביקש נחמיה מן המלך (יש לציין בנוגע לאחת מן האיגרות למי הייתה מיועדת ומה היה תוכנה):
- איגרת לפחוות עבר הנהר שיתנו לו לעבור ולהגיע ליהודה.
 - איגרת לאסוף שומר הפרדס שייתן לו עצים לבניית השערים והחומה.
- (2)** - מצב ביטחוני ירוד.
- זו חרפה כי הגויים רואים בכך חולשה של ה' / פגיעה בכבוד הלאומי.
- ב. (1)** דברי חיזוק ובטחון: "אַל תִּירָאוּ מִפְּנֵיהֶם אֶת ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא וְזָכְרוּ" (פסוק ח') "אֶל-לֵהֲיִנוּ יִלָּחֶם לָנוּ" (פסוק י"ד).
- (2)** דרישה לפעולה — בפרק יש פעולות רבות של הגנה ושל בניה, על התלמיד לכתוב אחת מהן בלשונו.
- העמדת שומרים על החומה
 - חצי מהנערים אוחזים כלי לחימה וחצים בונים
 - הלוחמים לנים בירושלים
 - הלוחמים לנים בבגדיהם